

Μη παραδοσιακές (ή «εναλλακτικές») μορφές γονεϊκότητας, γονιμότητα και γυναικεία απασχόληση

του Τρύφωνα Λεμοντζόγλου

Στοιχεία της περιόδου 2005-2017 από 27 Ευρωπαϊκές χώρες

Σύντομη Εισαγωγή: Τα τελευταία χρόνια ο κυρίαρχος λόγος εστιάζει όλο και περισσότερο σε ζητήματα που αφορούν τις δημογραφικές εξελίξεις στην Ελλάδα και την Ευρώπη, και ιδιαίτερα στο «πρόβλημα» της μείωσης των γεννήσεων και της γήρανσης του πληθυσμού. Στο ίδιο πλαίσιο, ο θεσμός του γάμου αναπαριστά τον αποκλειστικό «εγγυητή» της οικογένειας (και ευρύτερα της διαίωνισης του έθνους), ταυτιζόμενος μάλιστα με την γονεϊκότητα και τη γονιμότητα. Ωστόσο, αυτό που συχνά αποκρύβεται (ή τουλάχιστον η σημασία του οποίου υποβιβάζεται) είναι το γεγονός ότι ένα ολοένα και μεγαλύτερο κομμάτι του συνόλου των γεννήσεων που πραγματοποιούνται στις μέρες μας στην Ευρώπη οφείλει την ύπαρξή του στις λεγόμενες «νέες» (ή «εναλλακτικές») μορφές οικογένειας, μέσα στις οποίες μπορούμε να εντάξουμε τη συμβίωση, τις μονογονεϊκές οικογένειες, τις οικογένειες σε ανασύνθεση, καθώς και το σύνολο των εκτός γάμου γεννήσεων.

Σκοπός της παρούσας ανάλυσης είναι να ρίξει φως σε κάποιες άγνωστες πτυχές που σχετίζονται με την πορεία εξέλιξης των οικογενειακών μορφών και της γονιμότητας στην Ευρώπη κατά τις πρώτες δεκαετίες του 21ου αιώνα, δίνοντας ιδιαίτερα έμφαση στην εμπειρική εξέταση των κάτωθι ερωτημάτων: (1) Υπάρχει κάποια σχέση ανάμεσα στις διάφορες μορφές γονεϊκότητας και τα επίπεδα της γονιμότητας; (2) Επηρεάζει η γυναικεία απασχόληση τον τύπο της οικογένειας μέσα στον οποίον μεγαλώνουν τα

παιδιά, καθώς και τον αριθμό των γεννήσεων; Προκειμένου να απαντήσουμε στα ερευνητικά μας ερωτήματα, δημιουργήσαμε μια νέα βάση δεδομένων αντλώντας στοιχεία και πληροφορίες από τον ΟΟΣΑ, την Παγκόσμια Τράπεζα και τη Eurostat. Η εικόνα που αποτυπώνεται στην παρούσα ανάλυση αφορά ένα δείγμα 27 ευρωπαϊκών χωρών κατά την περίοδο 2005-2017 και αποτελεί υποτμήμα της ανάλυσης με τίτλο **«Exploring factors behind changing patterns of family formation and childbearing in Europe: An empirical investigation using panel data for 27 selected countries during the period 2005-2017»** (Space Populations Societies).

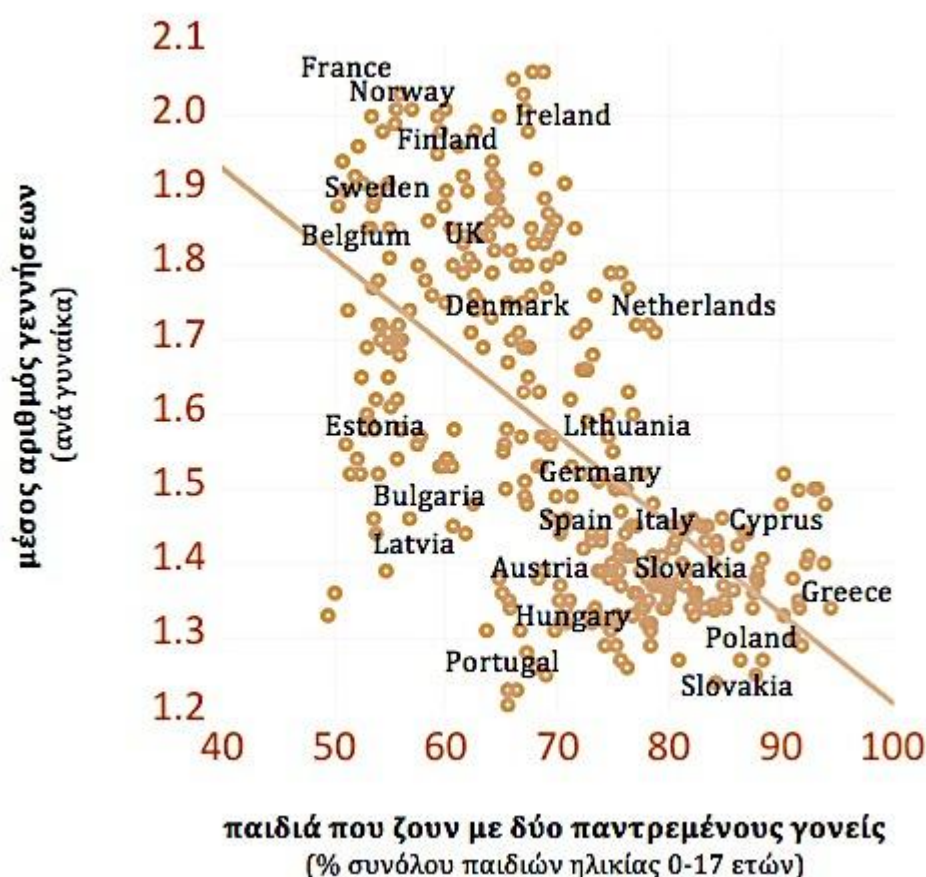
Μέσα από τις επεξεργασίες μας προκύπτει η ύπαρξη μιας **έντονα αρνητικής σχέσης** ανάμεσα στα επίπεδα της συνολικής γεννητικότητας (TFR) και τις παραδοσιακές μορφές οικογένειας (βλ. δύο παντρεμένοι γονείς με παιδιά). Αντίθετα, οι λεγόμενες μη παραδοσιακές (ή «εναλλακτικές») μορφές οικογένειας (βλ. δύο γονείς σε συμβίωση με παιδιά, μονογονεϊκές οικογένειες και γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου) βρέθηκαν να σχετίζονται **θετικά** με τη συνολική γεννητικότητα. **Ακριβώς αυτές οι ενδείξεις είναι που μας επιτρέπουν να αμφισβητήσουμε (τουλάχιστον στατιστικά) το κυρίαρχο αφήγημα (ιδεολόγημα) που αποδίδει στον θεσμό του παραδοσιακού (πατριαρχικού) γάμου τα χαρακτηριστικά του αποκλειστικού «εγγυητή» της οικογενειακής ζωής, προσδίδοντας παράλληλα αρνητική χροιά σε κάθε «νέα» (ή «εναλλακτική») μορφή γονεϊκότητας που αναδύεται στην επιφάνεια.** Όπως προκύπτει από τα αποτελέσματά μας, οι «νέες» μορφές οικογένειας όχι μόνο δε φαίνεται να αποτελούν «απειλή» και «κίνδυνο» για την διαίωνιση του ανθρώπινου γένους (όπως επικαλείται συχνά το κυρίαρχο αφήγημα), αλλά αντίθετα μπορούν να αποτελέσουν και τη λύση στο λεγόμενο «δημογραφικό πρόβλημα». Στην παρούσα ανάλυση εντοπίζεται και μια **έντονα αρνητική σχέση** ανάμεσα στη γυναικεία απασχόληση και τις παραδοσιακές μορφές γονεϊκότητας, ενώ αντίθετα η συμμετοχή των γυναικών στη μισθωτή εργασία φαίνεται να λειτουργεί **προωθητικά** για την ανάπτυξη και καλύτερη εμπέδωση των «εναλλακτικών» μορφών οικογενειακής ζωής. **Το γεγονός αυτό**

μπορεί να αποδοθεί στον εν δυνάμει «απελευθερωτικό» χαρακτήρα της γυναικείας εργασίας, που παρείχε στο γυναικείο φύλο τους απαραίτητους υλικούς όρους (βλ. οικονομική ανεξαρτησία) έτσι ώστε να επιτευχθεί η απαγκίστρωσή του από τον πατριαρχικό γάμο και την απόκτηση παιδιών εντός αυτού.

ΜΕΡΟΣ Α: Μορφές γονεϊκότητας και συνολική γεννητικότητα

Στο **Γράφημα 1** απεικονίζεται η **έντονα αρνητική σχέση** ανάμεσα στα επίπεδα της συνολικής γεννητικότητας (βλ. μέσος αριθμός γεννήσεων ανά γυναίκα ή TFR) και τα ποσοστά των παιδιών στην Ευρώπη που ζουν με δύο παντρεμένους γονείς (παραδοσιακές οικογένειες).

Γράφημα 1

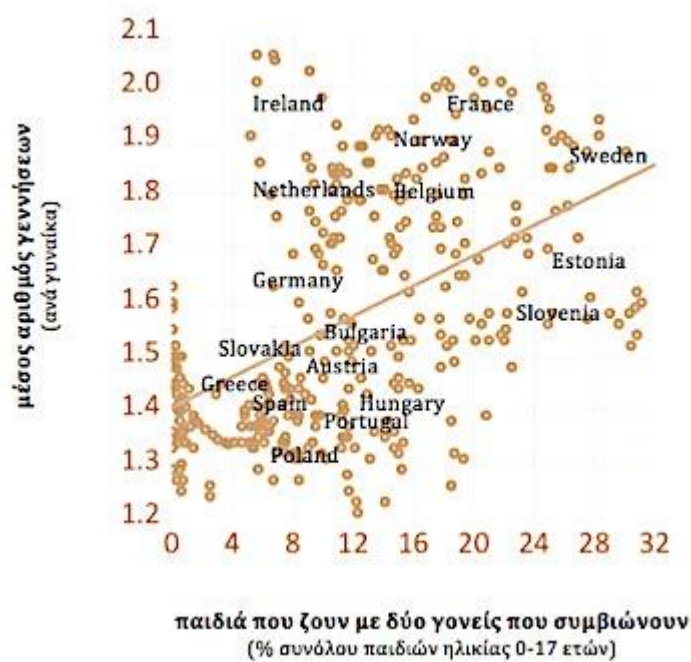

Όπως προκύπτει από το παραπάνω διάγραμμα, μια σειρά χωρών που καταγράφουν τα υψηλότερα ποσοστά οικογενειών με δύο παντρεμένους γονείς στην Ευρώπη (βλ. Σλοβακία, Πολωνία και

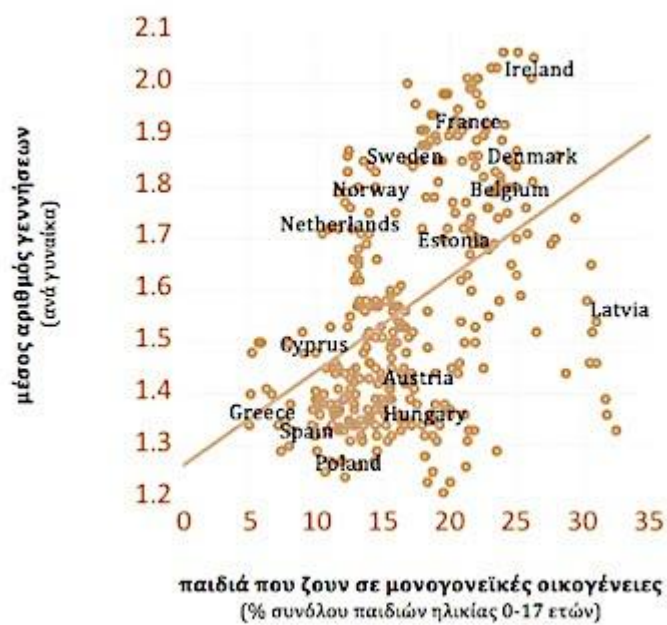
Ελλάδα) χαρακτηρίζονται από πολύ χαμηλές τιμές συνολικής γεννητικότητας. Αντίθετα, μια σειρά χωρών που καταγράφουν τα χαμηλότερα ποσοστά οικογενειών με δύο παντρεμένους γονείς στην Ευρώπη (βλ. Γαλλία, Νορβηγία και Φινλανδία) κατανέμονται στην κορυφή του άξονα που απεικονίζει τα επίπεδα των γεννήσεων.

Ωστόσο, η έντονα αυτή αρνητική σχέση μετατρέπεται σε **θετική** όταν λαμβάνουμε υπόψη μας τις λεγόμενες «νέες» (ή «εναλλακτικές») μορφές γονεϊκότητας. Πιο συγκεκριμένα, μια σειρά χωρών που καταγράφουν τα υψηλότερα ποσοστά παιδιών στην Ευρώπη που ζουν με δύο γονείς που συμβιώνουν (βλ. Σουηδία, Γαλλία, Νορβηγία και Βέλγιο) τοποθετούνται στις υψηλότερες τιμές του άξονα που προσμετρά τα επίπεδα της συνολικής γεννητικότητας (βλ. **Γράφημα 2**). Ακόμη, μια σειρά χωρών που καταγράφουν τα υψηλότερα ποσοστά παιδιών που ζουν σε μονογονεϊκές οικογένειες (βλ. Ιρλανδία, Γαλλία, Δανία και Βέλγιο) απολαμβάνουν κάποια από τα υψηλότερα επίπεδα συνολικής γεννητικότητας (βλ. **Γράφημα 3**). Ακριβώς με παρόμοιο τρόπο, μια σειρά χωρών που καταγράφουν τα υψηλότερα ποσοστά παιδιών που γεννιούνται εκτός γάμου στην Ευρώπη (βλ. Γαλλία, Νορβηγία και Φινλανδία) τοποθετούνται στις υψηλότερες τιμές του άξονα που απεικονίζει τα επίπεδα της συνολικής γεννητικότητας (βλ. **Γράφημα 4**).

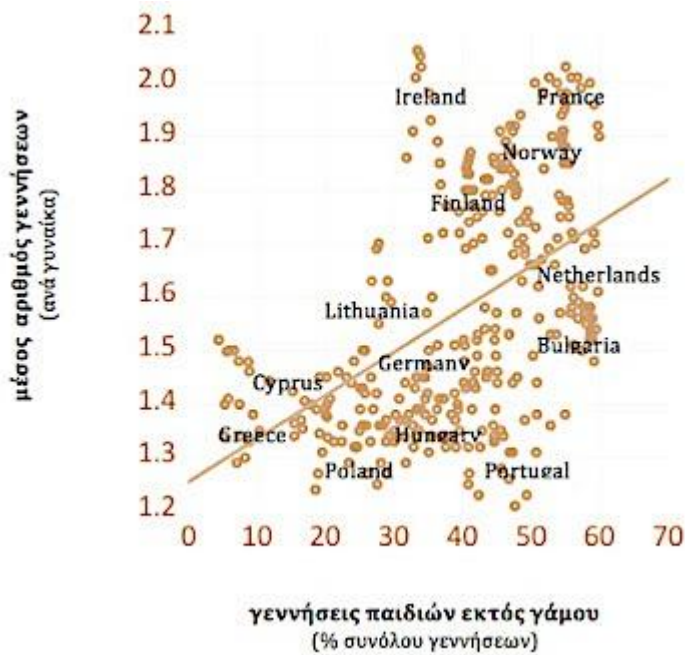
Γράφημα 2

Γράφημα 3

Γράφημα 4

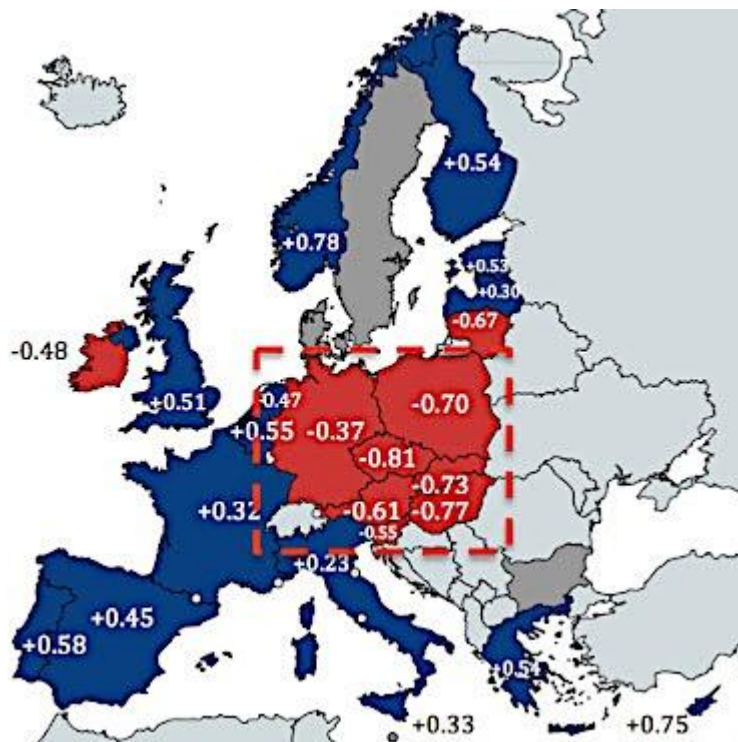
Οι ενδείξεις αυτές μας επιτρέπουν να αμφισβητήσουμε (τουλάχιστον στατιστικά) τον αστικό μύθο που αναπαράγεται συχνά στο πλαίσιο της κυρίαρχης βιβλιογραφίας και που θέλει τον θεσμό του παραδοσιακού (πατριαρχικού) γάμου ως τον αποκλειστικό «εγγυητή» της επίλυσης του «δημογραφικού προβλήματος». Ωστόσο, όπως αποτυπώνεται στα παραπάνω γραφήματα, τα υψηλότερα επίπεδα συνολικής γεννητικότητας στην Ευρώπη φαίνεται να **σχετίζονται θετικά** με τα υψηλότερα επίπεδα «εναλλακτικών» (μη παραδοσιακών) μορφών οικογενειακής ζωής. Αντίθετα, τα χαμηλότερα επίπεδα συνολικής γεννητικότητας στην Ευρώπη βρέθηκαν να σχετίζονται με τα υψηλότερα ποσοστά οικογενειών με δύο παντρεμένους γονείς (παραδοσιακές οικογένειες). Επομένως, θα μπορούσαμε να πούμε πως ο παραδοσιακός γάμος όχι μόνο δε φαίνεται να οδηγεί στην επίλυση του λεγόμενου «δημογραφικού προβλήματος» στην Ευρώπη, αλλά αντίθετα φαίνεται να το επιδεινώνει.

Σχέσεις μεταξύ διαφορετικών μορφών γονεϊκότητας

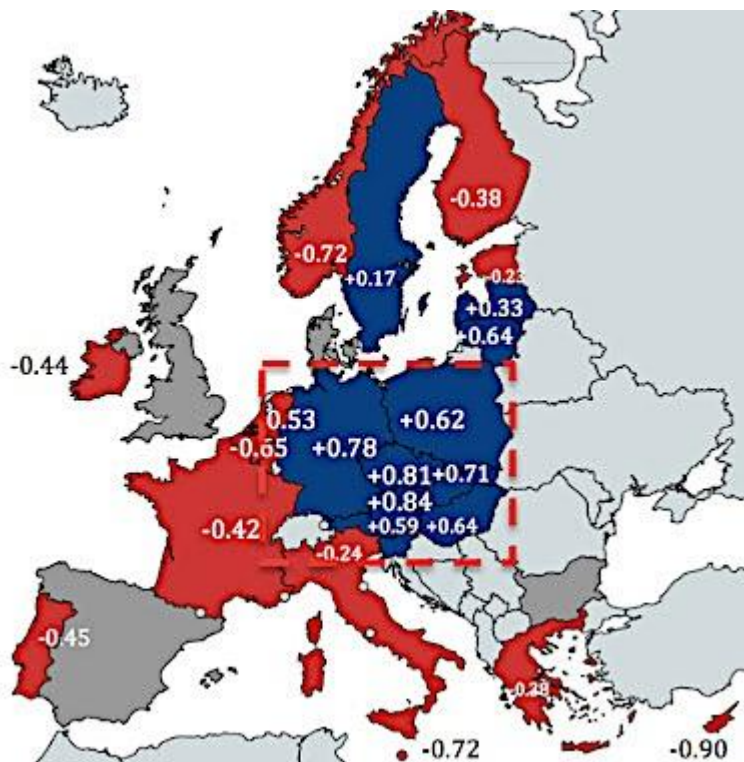
Παρακάτω, λαμβάνει χώρα μια γραφική προσπάθεια να απεικονίσουμε σε χάρτες τις εντάσεις των σχέσεων (θετικών ή αρνητικών) που προκύπτουν ανάμεσα στις διάφορες μορφές γονεϊκότητας στην Ευρώπη και τα επίπεδα της συνολικής

γεννητικότητα (γονιμότητας). Το μπλε χρώμα χρησιμοποιείται για να αποδώσει τις **εντονότερα θετικές συσχετίσεις**, το κόκκινο σηματοδοτεί τις **εντονότερα αρνητικές συσχετίσεις**, ενώ οι αποχρώσεις του γκρι καταδεικνύουν τις χώρες εκείνες που είτε δεν παρουσιάζουν κάποια έντονη συσχέτιση (βλ. έντονο γκρι) είτε βρίσκονται εκτός του δείγματος των χωρών που εξετάζουμε (βλ. ανοιχτό γκρι).

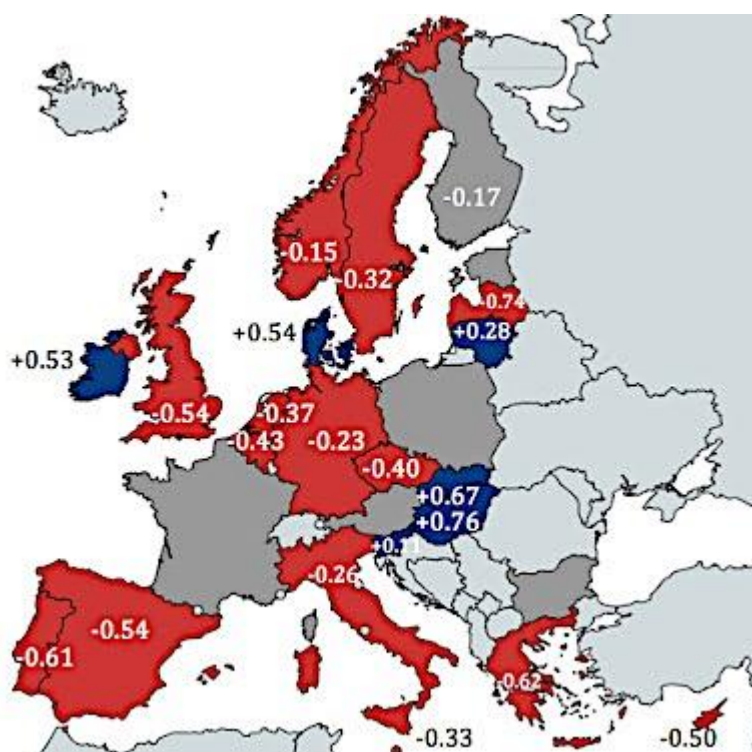
Χάρτης 1: Συσχετίσεις ανάμεσα στις οικογένειες με δύο παντρεμένους γονείς και τα επίπεδα γονιμότητας.

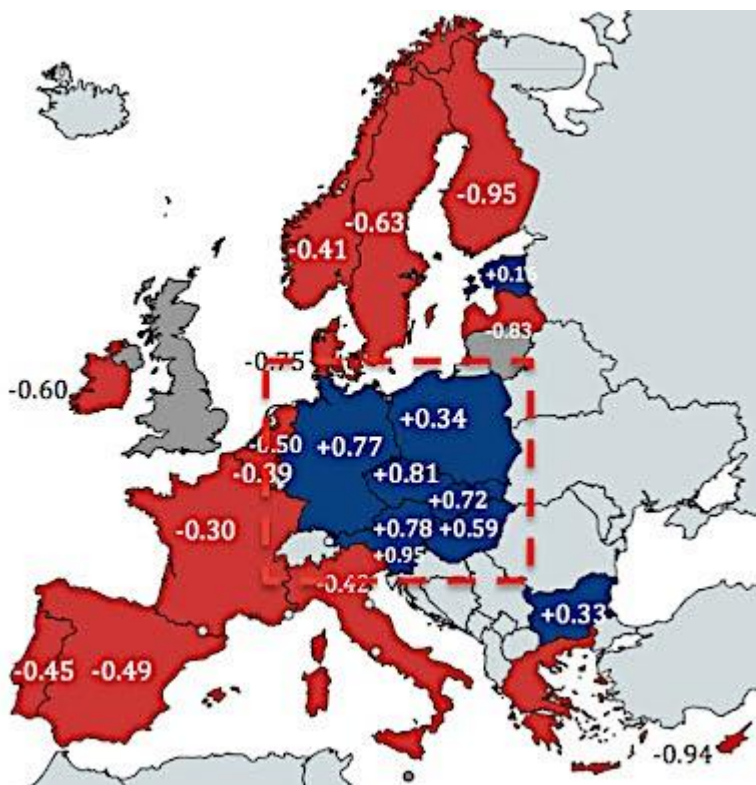
Χάρτης 2: Συσχετίσεις ανάμεσα στις οικογένειες με δύο γονείς που συμβιώνουν και τα επίπεδα γονιμότητας

Χάρτης 3: Συσχετίσεις ανάμεσα στις μονογονεϊκές οικογένειες και τα επίπεδα γονιμότητας.

Χάρτης 4: Συσχετίσεις ανάμεσα στις γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου και τα επίπεδα γονιμότητας.

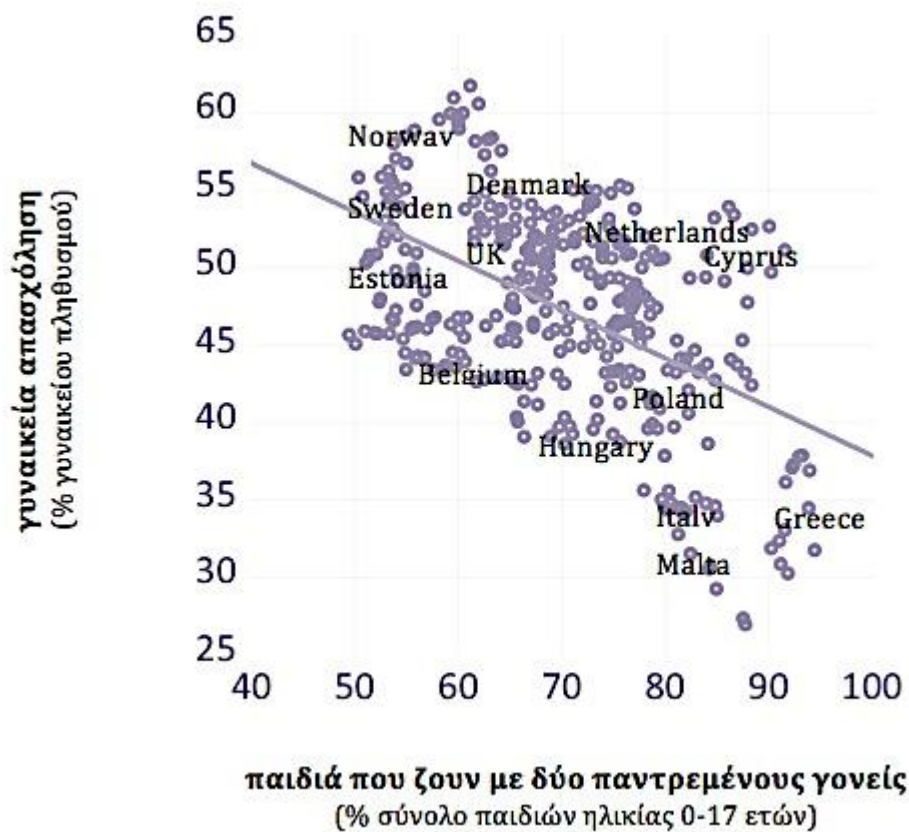
Με βάση τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στους παραπάνω χάρτες, είμαστε σε θέση να ορίσουμε την **συνύπραξη δύο έντονα διαφοροποιημένων πεδίων** εντός του ευρωπαϊκού χώρου. Από τη μια πλευρά, η μεγάλη πλειονότητα των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης χαρακτηρίζεται από **έντονα αρνητικές συσχετίσεις** ανάμεσα στα ποσοστά των οικογενειών με δύο παντρεμένους γονείς και τα επίπεδα της γονιμότητας (βλ. **Χάρτης 1**). Αντίθετα, η πλειονότητα των χωρών της Νότιας και Δυτικής Ευρώπης (καθώς και κάποιες από τις Σκανδιναβικές χώρες) βρέθηκε να καταγράφει **έντονα θετικές συσχετίσεις** ανάμεσα στις οικογένειες με δύο παντρεμένους γονείς και τη γονιμότητα. Ωστόσο, μια ολικά αντίθετη εικόνα εξάγεται όταν στο επίκεντρο της ανάλυσής μας τοποθετούνται οι **οικογένειες με δύο γονείς που συμβιώνουν**. Στην περίπτωση αυτή, οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης (μαζί με τη Σουηδία και κάποιες από τις Βαλτικές χώρες) εμφανίζουν **έντονα θετικές συσχετίσεις** ανάμεσα στη συμβίωση και τη γονιμότητα, ενώ η πλειονότητα των χωρών της Νότιας και Δυτικής Ευρώπης (μαζί με τη Νορβηγία, τη Φινλανδία και την Εσθονία) καταγράφει **έντονα αρνητικές συσχετίσεις** ανάμεσα στις δύο αυτές μεταβλητές (βλ. **Χάρτης 2**). Μια παρόμοια εικόνα προκύπτει και όταν εξετάζουμε τις σχέσεις ανάμεσα

στις γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου και την γονιμότητα στην Ευρώπη (βλ. *Χάρτης 4*). Πιο συγκεκριμένα, οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης καταγράφουν **έντονα θετικές συσχετίσεις** ανάμεσα στις γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου και τη γονιμότητα, ενώ όλες σχεδόν οι υπόλοιπες χώρες του δείγματός μας παρουσιάζουν **αρνητικές συσχετίσεις** ανάμεσα στις δύο αυτές μεταβλητές. **Πιθανή αιτία των διαφοροποιήσεων που εντοπίζονται παραπάνω αποτελεί δυνητικά το κομμουνιστικό-σοσιαλιστικό παρελθόν των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης, που στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν προέβλεπε διαχωρισμούς ανάμεσα στα παιδιά εντός και εκτός γάμου.**

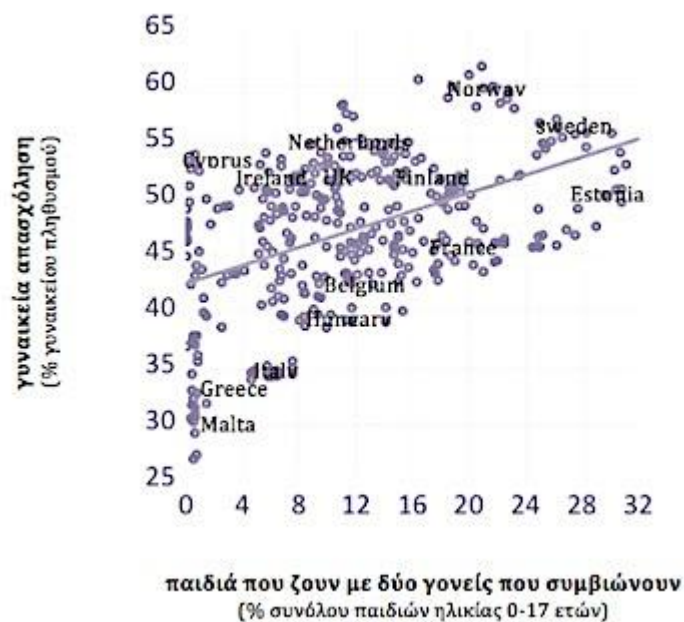
ΜΕΡΟΣ Β: Γυναικεία απασχόληση και μορφές γονεϊκότητας

Ποιος είναι όμως ο ρόλος που διαδραματίζει η γυναικεία απασχόληση στην επιλογή μιας γυναίκας να φέρει στον κόσμο ένα παιδί (ή παιδιά) εκτός του πλαισίου που θέτει ο παραδοσιακός (πατριαρχικός) γάμος; Στο Γράφημα που παρουσιάζεται παρακάτω (βλ. *Γράφημα 5*), αποτυπώνεται η **έντονα αρνητική σχέση ανάμεσα στα επίπεδα της γυναικείας απασχόλησης και τα ποσοστά των οικογενειών με δύο παντρεμένους γονείς στην Ευρώπη. Την ίδια στιγμή, ο παράγοντας «γυναικεία εργασία» φαίνεται να λειτουργεί **προωθητικά (ευνοϊκά)** για τη δημιουργία των λεγόμενων μη παραδοσιακών («εναλλακτικών») μορφών οικογενειακής ζωής (βλ. *Γραφήματα 6, 7 και 8*).**

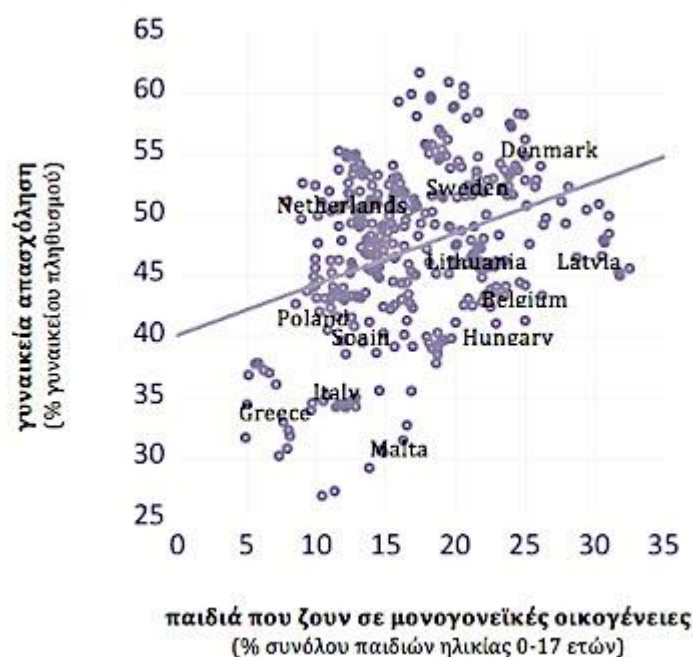
Γράφημα 5

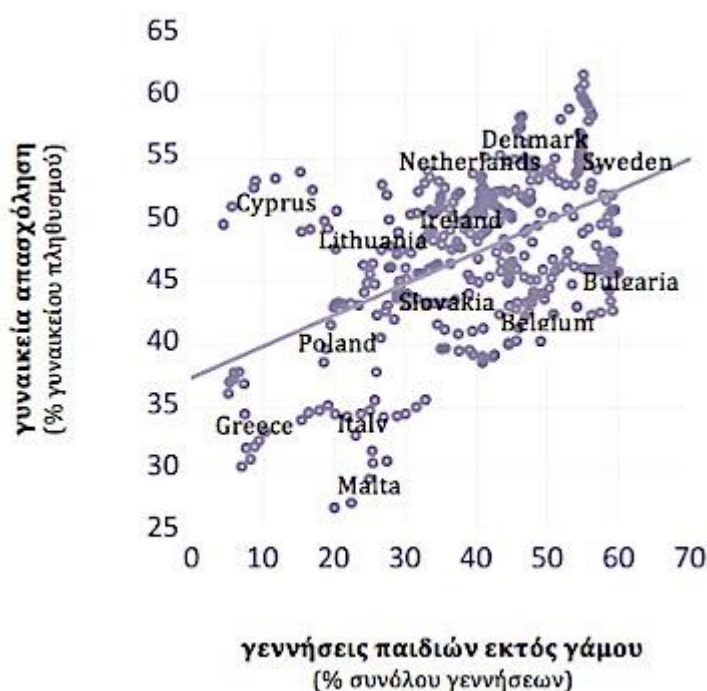
Γράφημα 6

Γράφημα 7

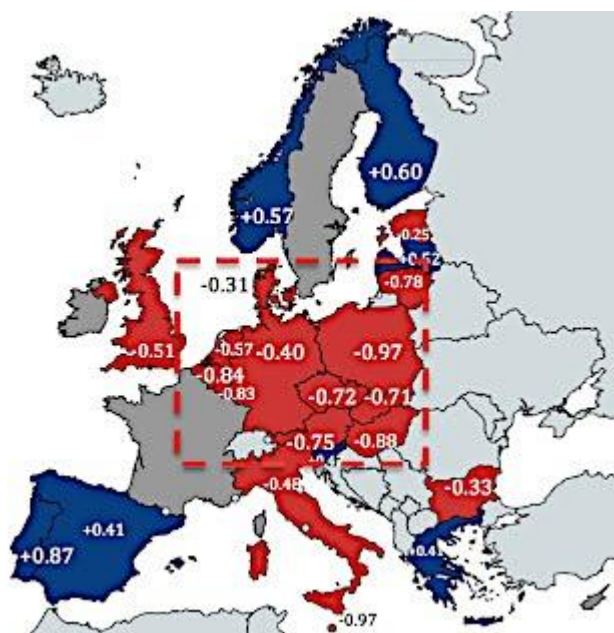
Γράφημα 8

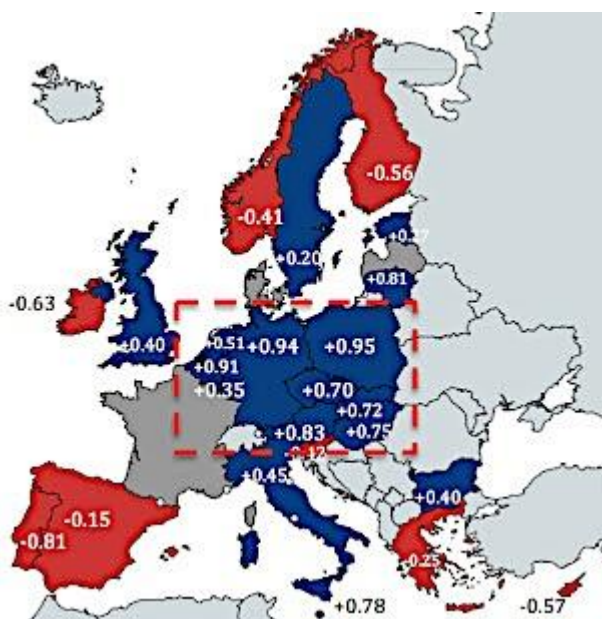
Πιο συγκεκριμένα, σειρά χωρών όπως είναι η Ελλάδα, η Κύπρος και η Μάλτα (βλ. χώρες με πολύ υψηλά ποσοστά οικογενειών με δύο παντρεμένους γονείς) βρέθηκαν να καταγράφουν τα χαμηλότερα επίπεδα γυναικείας απασχόλησης στην Ευρώπη. Αντίθετα, οι χώρες με τα υψηλότερα επίπεδα μη παραδοσιακών («εναλλακτικών») μορφών οικογενειακής ζωής στην Ευρώπη βρέθηκαν να καταγράφουν

κάποια από τα υψηλότερα επίπεδα γυναικείας απασχόλησης. Παρακάτω, παρουσιάζονται αναλυτικότερα και οι χάρτες που αποτυπώνουν την ένταση των σχέσεων αυτών για κάθε χώρα της Ευρώπης κατά την μελετώμενη περίοδο (βλ. **Χάρτες 5-8**).

Χάρτης 5: Συσχετίσεις ανάμεσα στη γυναικεία απασχόληση και τις οικογένειες με δύο παντρεμένους γονείς

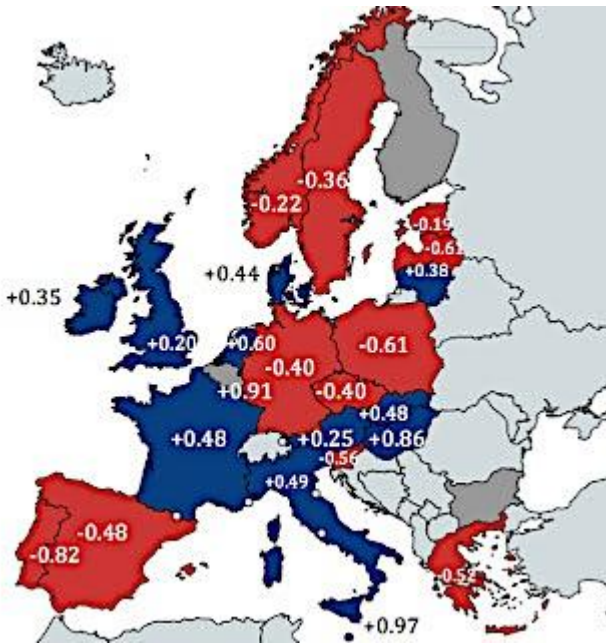

Χάρτης 6: Συσχετίσεις ανάμεσα στη γυναικεία απασχόληση και τις οικογένειες με δύο γονείς που συμβιώνουν

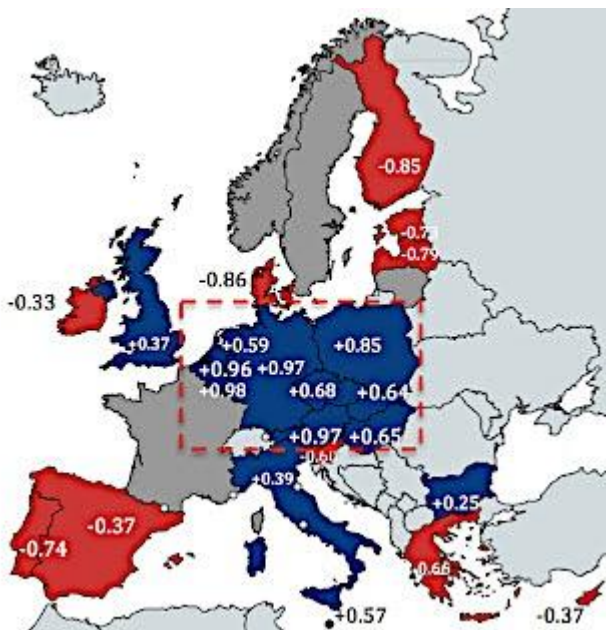

Χάρτης 7: Συσχετίσεις ανάμεσα στη γυναικεία απασχόληση και τις

μονογονεϊκές οικογένειες

Χάρτης 8: Συσχετίσεις ανάμεσα στη γυναικεία απασχόληση και τις γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου.

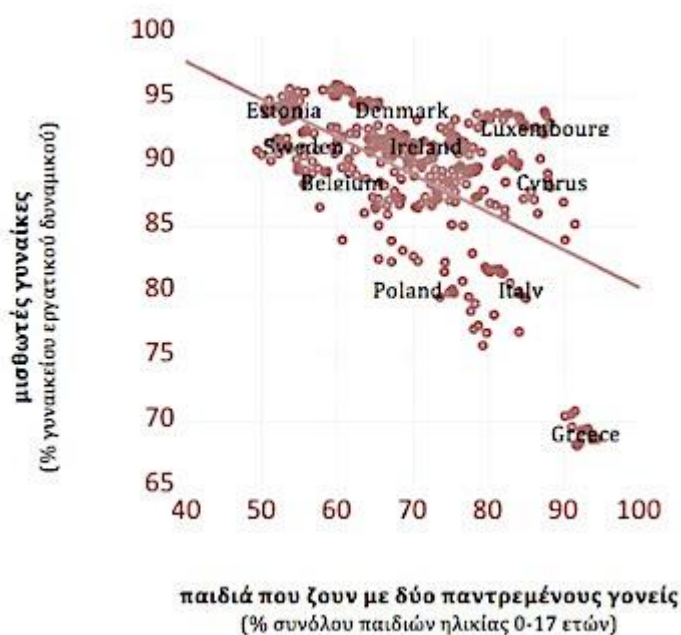

Όπως και προηγούμενα, έτσι και στους παραπάνω χάρτες, αποτυπώνεται η συνύπαρξη δύο έντονα διαφοροποιημένων πεδίων εντός της Ευρωπαϊκής ηπείρου. Από τη μια πλευρά, η πλειονότητα των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης (μαζί με το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιταλία) καταγράφει **αρνητικές συσχετίσεις** ανάμεσα στα ποσοστά της γυναικείας απασχόλησης και τα αντίστοιχα των οικογενειών με δύο παντρεμένους γονείς (βλ. **Χάρτης 5**). Από την

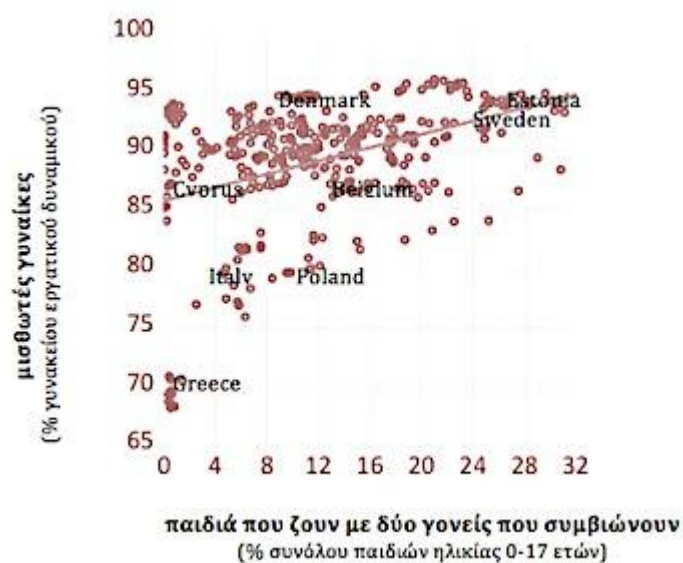
άλλη πλευρά, η πλειονότητα των χωρών της Νότιας Ευρώπης (μαζί με κάποιες Σκανδιναβικές χώρες) εμφανίζει **θετικές συσχετίσεις** ανάμεσα στα επίπεδα της γυναικείας απασχόλησης και τα αντίστοιχα των οικογενειών με δύο παντρεμένους γονείς. Ακόμη, το πρώτο γκρουπ χωρών (βλ. Κεντρική Ευρώπη μαζί με Ηνωμένο Βασίλειο και Ιταλία) καταγράφουν **θετικές συσχετίσεις** ανάμεσα στα ποσοστά της γυναικείας απασχόλησης και τα αντίστοιχα των οικογενειών με δύο γονείς σε συμβίωση (βλ. **Χάρτης 6**), ενώ παράλληλα καταγράφουν **θετικές συσχετίσεις** και ανάμεσα στη γυναικεία απασχόληση και τις γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου (βλ. **Χάρτης 8**). Αντίθετα, οι περισσότερες χώρες της Νότιας Ευρώπης (μαζί με κάποιες Σκανδιναβικές χώρες) καταγράφουν **αρνητικές συσχετίσεις** σε ό,τι αφορά τις σχέσεις που παράγονται τόσο ανάμεσα στη γυναικεία απασχόληση και τις οικογένειες με δύο γονείς που συμβιώνουν όσο και ανάμεσα στη γυναικεία απασχόληση και τις γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου.

Η πιθανή επίδραση της γυναικείας απασχόλησης στην ανάπτυξη και την περαιτέρω επέκταση των λεγόμενων μη παραδοσιακών («εναλλακτικών») μορφών γονεϊκότητας στην Ευρώπη αποτυπώνεται και στα παρακάτω γραφήματα.

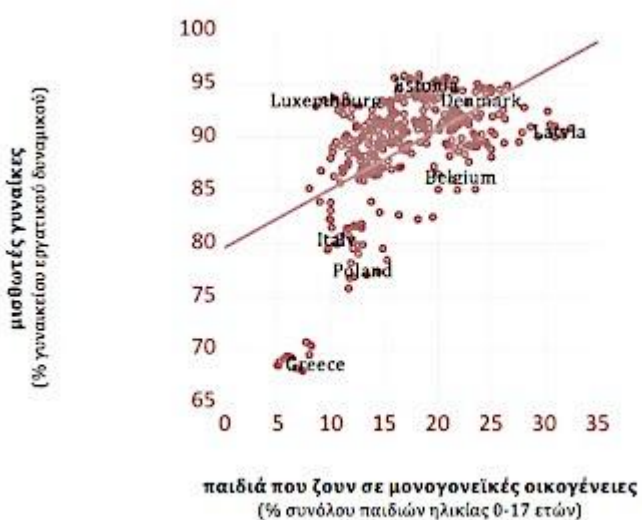
Γράφημα 9

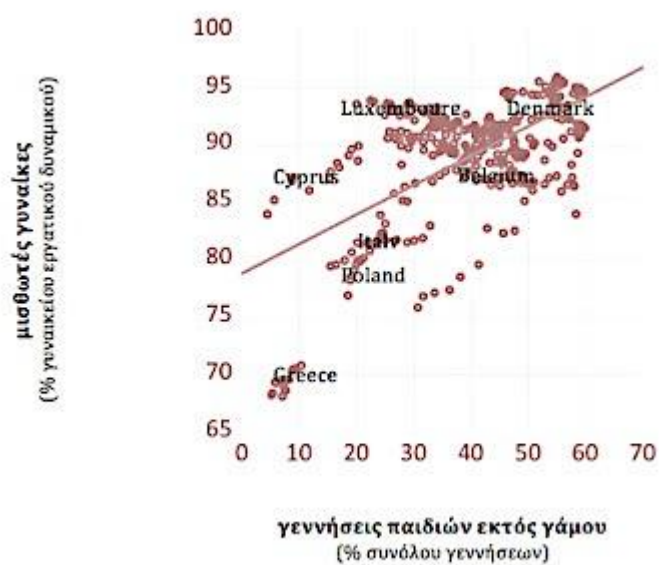
Γράφημα 10

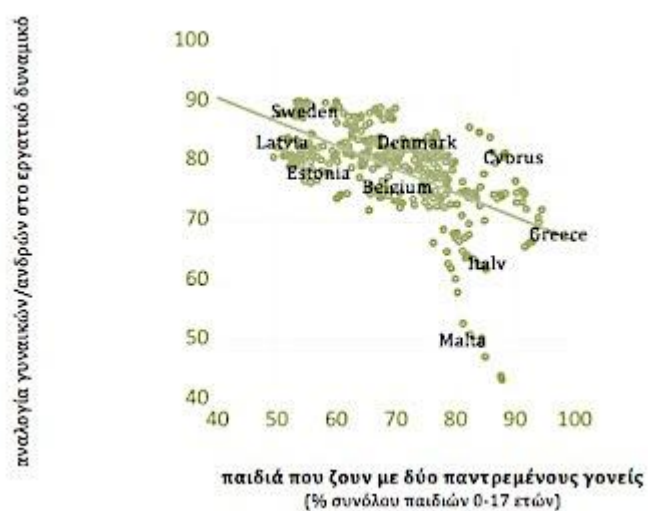
Γράφημα 11

Γράφημα 12

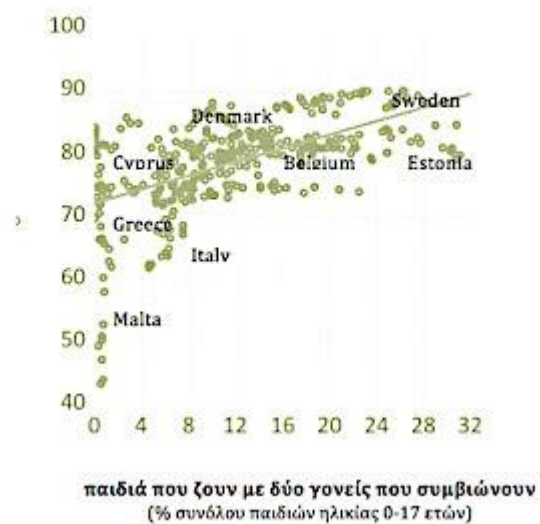

Γράφημα 13

Γράφημα 14

αναλογία γυναικών/ανδρών στο εργατικό δυναμικό

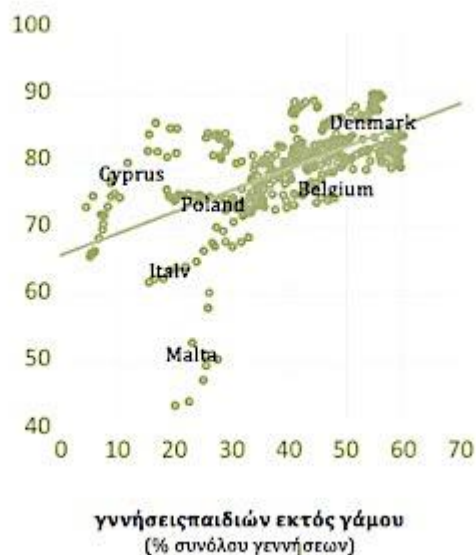

Γράφημα 15

αναλογία γυναικών/ανδρών στο εργατικό δυναμικό

Γράφημα 16

Πιο συγκεκριμένα, τα μεγαλύτερα επίπεδα μισθωτών γυναικών βρέθηκαν να συνδέονται με τα μικρότερα επίπεδα οικογενειών με δύο παντρεμένους γονείς στην Ευρώπη (βλ. **Γράφημα 9**). Αντίθετα, τα μεγαλύτερα επίπεδα μισθωτών γυναικών βρέθηκαν να συνδέονται με τα μεγαλύτερα επίπεδα των «εναλλακτικών» μορφών οικογένειας στην Ευρώπη (βλ. **Γραφήματα 10-12**). Με παρόμοιο τρόπο, η αναλογία των δύο φύλων σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό (βλ. εργαζόμενες γυναίκες / εργαζόμενοι άνδρες) βρέθηκε να σχετίζεται αρνητικά με τα ποσοστά των οικογενειών με δύο παντρεμένους γονείς (βλ. **Γράφημα 13**) και θετικά με τα ποσοστά των λεγόμενων «εναλλακτικών» μορφών οικογένειας (βλ. **Γραφήματα 14-16**). Τα ευρήματα αυτά καταδεικνύουν τον «απελευθερωτικό» χαρακτήρα της γυναικείας εργασίας σε ό,τι αφορά την επιλογή του τύπου της οικογένειας μέσα στην οποία μεγαλώνουν τα παιδιά στην Ευρώπη.

Τρύφων Λεμοντζόγλου
(Πάντειο Πανεπιστήμιο, ΙΜΣ)
tr.lemontzoglou@panteion.gr

Πηγή: commune.org.gr